

Семиченко В. А

Доктор психологічних наук, професор кафедри педагогіки і психології
професійної освіти Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Главінська Е. С.

магістрант кафедри педагогіки і психології професійної освіти Національного
авіаційного університету

м. Київ, Україна

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНОЇ БАЗИ ПСИХОЕМАНТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У публікації розглянуто особливості використання методологічних принципів та методичного інструментарію психосемантики для вивчення свідомості особистості, складного психічного утворення, яке неможливо дослідити шляхом використання комплексу стандартизованих психологічних методик.

Semichenko V.A., Glavinskaya E.S. PSYCHOSEMANTIC RESEARCH OF PERSONALITY CONSCIOUSNESS

Abstract. The article considers the peculiarities of methodological principles and methodological tools of psychosemantics for the research of personality consciousness, complex mental education, which cannot be investigated by using a set of standardized psychological methods.

Психосемантика – це галузь психологічної науки, яка спрямована на вивчення генезису, будови та функціонування індивідуальної системи значень особистості. У цьому плані її пряме призначення можна сформулювати як спосіб виявлення особливостей суб'єктивного відображення людиною об'єктивного світу, те, що фактично складає зміст її свідомості (Леонтьев, 1926). На думку О.В. Дробот, саме психосемантика забезпечує найбільш ефективно вивчення категоріальних структур індивідуальних свідомостей.

Психосемантика досліджує різні форми існування значень в індивідуальній свідомості: образи, символи, комунікативні і ритуальні дії, але, перш за все, словесні поняття. Такий широкий спектр завдань висуває особливі вимоги до методичної бази, адже психосемантика спрямована на вивчення найбільш складних компонентів світогляду людини. Це обумовлює необхідність аналізу відповідної методичної бази, визначення її стану і перспектив подальшого розвитку.

Під значенням в психології розуміють зміст, який вкладається в той чи інший знак, сигнал, будь-який, що опосередковує реальний об'єкт чи ідею-символ (Семиченко, 1998).

Психосемантичні методи спрямовані на виявлення значень об'єктивних явищ, в якості яких можуть виступати як слова, так і предмети і явища, які відповідають певним видам значень. Основний пошук спрямований на визначення взаємовідповідей між методом та видами значень.

Вчені виділяють такі найбільш розповсюджені методи (Шмелев, 1983):

1. Прямі методи психосемантичних досліджень.

а) Методи, що базуються на теорії референтних значень, тобто відношення між знаками і певними об'єктами.

б) Методи дослідження категоріальних значень, тобто, приписування належності конкретного об'єкту до певної смислової категорії:

- Метод асоціативного експерименту, під час якого здійснюється фіксація першої вербальної реакції досліджуваного на пред'явлене йому слово-стимул.

- Метод класифікації: досліджуваному надається певна множина об'єктів і пропонується роз'юшити їх на групи.

- Метод прямого шкалювання, коли досліджуваним оцінюється подібність значень стимулів за допомогою певної шкали.

- Метод тріадного порівняння: досліджуваному дається набір стимулів, з змісту яких випадково обирається певна трійка: потрібно об'єднати їх за двома категоріями: два найбільш схожих та найбільш відмінних стимули.

в) Методи дослідження конотативних значень, спрямовані на виявлення ставлення досліджуваних до певних об'єктів:

- Метод семантичного диференціалу: об'єднує процедури шкалювання і фіксації контрольованих асоціацій. Певні стимули: поняття, образи, дії, ситуації, оцінюють за біполярними шкалами.

Методи непрямого дослідження семантики.

- Метод порівняння порогів відчуття чи суб'єктивної тривалості стимулів із різним семантичним навантаженням;

- Метод аналізу неусвідомлених угруповань стимулів при повному відтворенні при повному відтворенні запропонованого списку слів, що дозволяє реконструювати структуру певної ділянки семантичної пам'яті.

- Метод порівняння успішності відтворення слів чи категорій з пам'яті залежно від семантичної обробки.

- Метод визначення часу прийняття рішень щодо лексичного характеру стимулу.

Методи використання нейрофізіологічних корелят.

- Метод семантичного радикалу виявляє семантичну близькість досліджуваних об'єктів шляхом доведення факту переносу умовно-рефлексивної реакції з одного об'єкту на інший.

- Метод використання компонентів зумовлених потенціалів як індикаторів семантичного аналізу.

На сьогодні, методична база психосемантики розвивається за рахунок розробки інтегративних засобів отримання інформації, що характеризують не стільки смислові чи функціональні зв'язки між окремими словами чи об'єктами, скільки структуру свідомості особистості.

Новим психосемантичним змістом наповнюються і традиційні методики досліджень. Так, метод незакінчених речень дозволяє виявити не тільки референтний чи категоріальний зміст окремих понять, а і їх конотативне забарвлення, а також особливості загальної спрямованості особистості. В експериментальному дослідженні проведеному

В.А.Семиченко на студентах вищого навчального закладу, респондентам давались такі незакінчені фрази: «Сучасна молодь...», «Сучасне суспільство...», «Сучасна вища освіта» і т.д. Отримані відповіді структурувались за категоріями: «позитивне ставлення», «негативне ставлення», «нейтральне ставлення», «амбівалентне ставлення». Обробка результатів проводилась за двома напрямками: а) виявлення загальних тенденцій; б) загальна емоційна налаштованість окремих індивідів на спосіб оцінки життєвих подій (за характером переживань - позитивна, негативна, нейтральна; за стратегією оцінки - суперечлива, децентрована, відсторонена).

Було проведене емпіричне дослідження з використанням методу категоризації, спроектованого на методику оцінки здатності аналізувати інформацію, що використовується при вивченні мислення. Сутність методики в наступному: досліджуваним надається список з 6 пар слів, в кожній з яких закладено певне відношення між словами: 1) частка-ціле (вівця-стадо), 2) часткове-загальне (малина-ягода), 3) менше-більше (море-океан), 4) протилежності (світло-темрява), 5) причина-наслідок (отруєння-смерть), 6) синоніми (ворог-неприятель). Студенти повинні були самі визначити характер цих відносин. Надалі пропонувався список з 20 пар слів, поєднання 19 з яких здійснювалося за тими ж самими смисловими категоріями, що і у вихідному списку, а одне було «провокаційним», тобто містило категорію, яка не увійшла в еталонний список (це була пара «країна-місто», в якій було перевернуте співвідношення – «більше-менше».

Отримані дані засвідчили наступне: 1) всі учасники, що брали участь в пошуковому дослідженні не помітили невідповідності «провокаційної пари» еталонному переліку; 2) лише 50% учасників продемонстрували високий рівень здатності до категоризації смислів, тоді як у 25% виявлено низький рівень здатності відкривати контекстні значення; 3) найбільшу складність мало для студентів розведення категорій «частка-ціле», «часткове-загальне», а також найменшу – «причина-наслідок» і «протилежності»; 4) виявлено, що

стосовно категорії «синоніми» половина учасників успішно впоралися з її діагностикою, тоді як інша половина не змогли виявити відповідні зв'язки.

На сонові аналізу теоретичної бази методичної бази психосемантики, а також отриманих результатів емпіричного дослідження були сформовані наступні висновки:

1. Незважаючи на те, що психосемантика як галузь психології виникла відносно недавно, сьогодні вона базується на достатньо багатому арсеналі методів.

2. Методи, які використовуються в психосемантиці, містять як історично перевірені способи отримання психологічної інформації, так і нові експериментальні засоби, що базуються на відповідній технічній базі, що, безумовно, підвищує об'єктивність її досліджень.

3. Спостерігається зміна спрямованості методичних пошуків - перехід від орієнтації на виявлення локальних особливостей до наповнення психосемантичним змістом структур індивідуальної свідомості, інтегративних характеристик особистості.

4. Резервом розширення методичної бази психосемантики може стати пошук нових ракурсів використання вже відомих методик.

Література

Дробот О.В. Психосемантична теорія свідомості у вітчизняній психології як основа психосемантичного дослідження//Актуальні проблеми асихології: Збірник наукових праць Інституту психології ім.. Г.С.Костюка НАПН України. Том X. «Психологія навчання. геретична психологія. Медична психологія. Вип.. 25.- К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. – С. 110-120.

Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность.- М.: Политиздат, 1926.- 262 с.

Шмелев А.Г. Введение в экспериментальную психосемантику.- М., 1983.- 157 с.

Семиченко В.А. Психологія спілкування. – К.: «Магістр-S», 1998.- 4 с.